

УДК 341.44 + 351.74:061.1(100)

Олександр Культенко

здобувач ад'юнктури

кафедри юридичної психології

Київського національного

університету внутрішніх справ

РОЛЬ ПРАЦІВНИКІВ НЦБ ІНТЕРПОЛУ В УКРАЇНІ У ЗДІЙСНЕННІ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ТА ЕКСТРАДИЦІЇ

У статті з'ясовується значення та обсяг понять "міжнародний розшук" та "екстрадиція" на основі аналізу наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених-юристів, оскільки в юридичній літературі термін "екстрадиція" має різноманітні значення. А тому необхідно розмежувати базові терміни, які широко використовуються дослідниками роботи Інтерполу.

В статье выясняется значение и смысловый объем "международного розыска" и "экстрадиции" на основании научных исследований как отечественных, так и зарубежных ученых юристов, поскольку в юридической литературе термин "экстрадиция" имеет различные значения. А поэтому необходимо разграничить базовые термины, которые широко используются исследователями работы Интерпола.

Or relation of terms is the "The international search of criminals" and "Extradition" in the article the value and volume of concepts concerns the "The international search of criminals" and "Extradition" on the basis of scientific researches of both domestic and foreign scientific lawyers, as in legal literature term the "Extradition" is used in the different values. In this connection it is necessary to differentiate base concepts which researcher use widely works of the Interpol.

Ключові слова: міжнародний розшук, міждержавний розшук, екстрадиція, видача правопорушників, працівники НЦБ Інтерполу в Україні.

Ключевые слова: международный розыск, межгосударственный розыск, экстрадиция, выдача правонарушителей, работники НЦБ Интерпола в Украине.

Keywords: the international search, interstate search, extradition, delivery of offenders, workers NCB of the Interpol in Ukraine.

Нині проблема злочинності як негативного соціального явища набуває глобального характеру. Організована злочинність стає транснаціональною, зростає кількість злочинних угруповань із міжнародними зв'язками, що зумовлює необхідність тісної повсякденної співпраці держав з розшуку, затримання й видачі злочинців для кримінального переслідування або виконання вироку.

Міжнародне співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю та роль Інтерполу у здійсненні міжнародного розшуку та екстрадиції досліджували О.М. Бандурка, Л.Д. Тимченко, В.Г. Буткевич, В.С. Овчинський, Д.О. Компанієць, Г.О. Душейко, С.Є. Житняк, В.Я. Мацюк, В.Б. Смелік, А.С. Мацко та В.Д. Сущенко. Науковці-юристи недостатньо розтлумачили значення та обсяг понять “міжнародний розшук” та “екстрадиція”. Крім того, різне значення як у юридичній літературі, так і в підзаконних законодавчих актах терміну “екстрадиція” вводить в оману фахівців. Необхідно також звернути увагу спеціалістів на розрізнення понять “міждержавний” і “міжнародний” розшук, що допоможе визначити роль Інтерполу у здійсненні співробітництва.

Мета публікації – розмежувати базові терміни “міжнародний розшук” та “екстрадиція”, розширити вже відомі підходи до ролі працівників НЦБ Інтерполу в Україні. Проаналізувавши опубліковані думки відомих науковців та правове поле, установимо підґрунтя, необхідне для зазначення законодавцем суб'єктів та об'єктів розшуку у визначенні міжнародного розшуку.

Зважаючи на процеси глобалізації, вважаємо, що одним з найефективніших інструментів держав у боротьбі з міжнародною злочинністю є їх членство в Міжнародній організації кримінальної поліції (МОКП, або Інтерпол). Відповідно до статті 2 Статуту МОКП здійснення міжнародної взаємодопомоги з питань правоохоронної діяльності є одним із завдань Інтерполу. Тим самим країнам-учасникам цієї організації забезпечується можливість співпраці у сфері розшуку осіб із метою їх екстрадиції [1, 70].

Україна є членом Інтерполу з 1993 року. Національне центральне бюро Інтерполу в Україні є одним із суб'єктів, які здійснюють у нашій державі організаційне забезпечення міжнародного розшуку (поряд із Департаментом карного розшуку МВС України і те-

риторіальними управліннями МВС). Провідним документом, який встановлює правові засади діяльності працівників НЦБ Інтерполу в Україні, є Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні для запобігання, розкриття та розслідування злочинів, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 26.02.1997 № 54/1858 [2]. Цією Інструкцією визначено підстави для міжнародного розшуку та порядок дій працівників НЦБ Інтерполу в Україні з моменту отримання матеріалів від ініціатора міжнародного розшуку до закінчення цього розшуку. Згідно з цією Інструкцією, підставою для міжнародного розшуку особи може бути як запит правоохоронного органу України, надісланий до НЦБ, так і запит правоохоронного органу іншої країни, що надійшов у правоохоронні органи України через канали Інтерполу. Що стосується власне НЦБ Інтерполу в Україні, то Інструкція (пункти 4.6–4.9.2) покладає на його працівників обов'язок вивчати одержані від ініціатора міжнародного розшуку матеріали, за потреби запитувати в ініціатора такого розшуку додаткові відомості, інформувати правоохоронні органи зарубіжних країн про припинення розшуку в разі затримання чи встановлення місцеперебування розшукуваної особи на території України, а в разі одержання даних про місцеперебування розшукуваної особи за кордоном – доводити цю інформацію до відома ініціатора розшуку, повідомляти Генеральну прокуратуру України, а також прокуратуру Автономної Республіки Крим, міст Києва, Севастополя чи відповідної області (якщо кримінальна справа щодо розшукуваної особи знаходиться у провадженні слідчих прокуратури), Головне слідче управління МВС України (якщо розслідування в кримінальній справі провадять слідчі органів внутрішніх справ) або ДКР МВС України (у разі розшуку засудженої особи) чи інші правоохоронні органи, їхні структурні підрозділи за підслідністю. Автори монографії “Міжнародний розшук: теорія та практика”, визначаючи роль НЦБ у здійсненні між-

народного розшуку, пишуть, що вона полягає у підготовці всіх необхідних документів і матеріалів, їх перекладі, корегуванні процесу розшуку [3, 116].

Варто згадати ще про один нормативно-правовий акт, який зобов'язує працівників НЦБ Інтерполу вчиняти певні дії під час міжнародного розшуку. Це Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України від 30.04.2004 № 458, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 2.07.2004 № 814/9413 [4, 375–384]. Відповідно до цього Положення працівники НЦБ Інтерполу в Україні “у межах своєї компетенції здійснюють міжнародний розшук осіб для встановлення їх місцезнаходження”.

Проте вказані Інструкція та Положення не дають визначення ні міжнародному розшуку, ні екстрадиції. Стаття 2 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” визначає оперативно-розшукову діяльність як систему “гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів”. Щоправда, статтею 3 цього Закону передбачено, що правову основу оперативно-розшукової діяльності становлять, окрім Конституції України, Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів та низки законів, міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є Україна. А статтею 7 в ньому передбачено, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані взаємодіяти між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав і міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого й повного розкриття злочинів та викриття винних [5, 48–51]. Визначення поняття “міжнародний розшук” Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність”, як і інші національні закони, не містить.

Певне світло на поняття “міжнародний розшук” проливає Інструкція з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невпізнаного трупа, затверджена наказом МВС України від 05.01.2005 № 3 ДСК, зареєстро-

ваним у Міністерстві юстиції України 01.02.2005 № 132/10412, яка змінюється наказом МВС України від 27.08.2008 № 408 [6].

Зокрема, Інструкція з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомого трупа, затверджена наказом МВС України від 05.01.2005 № 3 ДСК, визначає міжнародний розшук як “комплекс розшукових, інформаційно-довідкових та інших заходів, що здійснюються Національним центральним бюро Інтерполу на території держав-учасниць МОКП-Інтерпол відповідно до норм міжнародного права, а також відповідно до чинного законодавства України з метою отримання інформації про місцезнаходження безвісно зниклих людей, особи невідомого трупа, виявлення, арешту і видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від слідства, суду та виконання вироку” [3, 51]. До речі, відповідно до цієї Інструкції, міжнародний розшук відрізняється від міждержавного, який визначається як “комплекс розшукових та оперативно-розшукових заходів, які здійснюються на території країн-учасниць СНД за ініціативою правоохоронних органів однієї із зазначених країн з метою отримання інформації про ймовірне місцезнаходження безвісно зниклих людей, які переховуються від слідства, суду, виконання вироку, установлення особи невідомого трупа” [3, 50].

Інструкція ДПА від 12 травня 1998 року про організацію і тактику розшуку осіб, що переховуються від слідства та суду за скоєння злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції податкової міліції, виокремлює такі види розшуку: початковий, регіональний, державний, міждержавний. Зокрема, державний розшук – це “розшукові заходи, які здійснюються в місцях можливого знаходження розшукуваного з використанням централізованих обліків на державному рівні”, а міждержавний – “комплекс оперативно-розшукових та інформаційно-довідкових заходів, що проводяться у встановленому порядку за участю правоохоронних органів України та іноземних держав, спрямованих на виявлення осіб, що розшукуються і перебувають за межами України, на підставі міжнародно-правових домовленостей і договорів, учасником яких є Україна” [3, 50]. Неважко помітити відмінності у визначеннях міжнародного розшуку в процито-

ваних вище нормативно-правових актах. На недосконалість цих визначень вказують і автори монографії “Міжнародний розшук: теорія та практика” [3, 51]. На думку дослідників, недоречним є поділ розшуку на міжнародний і міждержавний за такою ознакою, як країна-виконавець (“якщо країна-виконавець є членом СНД, то розшук матиме характер міждержавного, а якщо інша – то міжнародного, якщо ця країна є членом Інтерполу”).

З урахуванням змісту статті 31 Статуту Інтерполу правоохоронні органи проводять розшукові заходи на власній державній території відповідно до норм законодавства своїх країн [7, 26]. Проте Кримінально-процесуальний кодекс України не врегульовує відносини, які встановлюються під час виконання зобов’язань за міжнародними договорами про співпрацю та надання правової допомоги. Порядок співпраці судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання України з відповідними установами іноземних держав регламентований статтею 31 Кримінально-процесуального кодексу [8], якою встановлено, що цей порядок, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України і міжнародними договорами України. Досконалішим у цьому контексті є Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь, стаття 471 якого прямо вказує на органи, які співпрацюють із правоохоронними органами інших держав (Прокуратура Республіки Білорусь, Верховний Суд Республіки Білорусь), а стаття 472 встановлює порядок виконання клопотань органів кримінального переслідування та судів іноземних держав [9].

Кримінально-процесуальний кодекс Російської Федерації містить окремий розділ XXIII “Порядок взаємодії судів, прокурорів, слідчих та органів дізнання з відповідними компетентними органами і посадовими особами іноземних держав і міжнародними організаціями”. Одна з переваг російського кримінально-процесуального законодавства в цій частині полягає в тому, що, згідно зі статтею 455 КПК РФ, “докази, здобуті на території іншої держави її посадовими особами в ході виконання ними доручень про надання правової допомоги в кримінальних справах або направлені в Російську Федерацію в додатку до доручення про здійснення кримінального переслідування відповідно до міжнародних договорів Російської Федерації, між-

народними угодами або на підставі принципу взаємності, завірені і передані в установленому порядку, мають таку саму юридичну силу, як і в разі отримання на території Російської Федерації в повній відповідності з вимогами цього Кодексу” [10]. Що стосується українського законодавства в питанні використання доказів, здобутих (у тому числі з допомогою працівників НЦБ Інтерполу) на території іншої держави, то важко не погодитися із твердженням А.С. Мацка і В.Д. Суценка про правову недосконалість подібного механізму міжнародного співробітництва [11]. Так, у законодавствах деяких країн Європи не передбачено використання інституту понятих, а просту процесуальну дію – виїмку – може здійснити поліція, і це вважається законним. Згідно ж із законодавством України виїмка, проведена працівниками правоохоронних органів, що належать до категорії поліцейських за класифікацією міжнародних визначень, вважається порушенням законодавства. Отже, український суд визнає докази, здобуті в деяких іноземних державах під час здійснення виїмки, недійсними.

На думку А.С.Мацка і В.Д. Суценка, українське законодавство недосконале і в питанні використання даних про особу, одержаних від правоохоронних органів інших держав. За умови внесення до КПК України положення, подібного за змістом до статті 455 КПК РФ, були б вагомішими результати роботи НЦБ Інтерполу в Україні у сфері виконання запитів про правову допомогу [11].

Актуальною є і пропозиція авторів монографії “Міжнародний розшук: теорія і практика” з приводу того, що чинні екстрадиційні норми потребують доповнення положеннями про попередній розшук осіб та про те, що Україні необхідно укласти дво- та багатосторонні угоди з питань міжнародного розшуку. Так, про міжнародний розшук не йдеться в спеціальних міжнародних угодах про екстрадицію, у тому числі тих, у яких прямо передбачена можливість обміну інформацією через Міжнародну організацію кримінальної поліції (Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про екстрадицію [12], Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників [13], Договір між Україною та Республікою Індія про видачу правопорушників [14]). Немає згадки про міжнародний розшук і в Європейській конвенції

про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року, ратифікованій Україною 16 січня 1998 року Законом України № 42/98 – ВР [15, 1116–1150].

Звісно, що доповнення цих угод положеннями про попередній розшук осіб та укладення дво- та багатосторонніх договорів із питань міжнародного розшуку – справа значно складніша, ніж, наприклад, узгодження між собою відомчих нормативно-правових актів. Адже укладення міжнародних угод про розшук передбачає згоду на це іншої держави чи держав.

Із питаннями міжнародного розшуку тісно пов'язані питання екстрадиції. Значна кількість юридичних документів передбачає Інтерпол як уповноважений (якщо не основний) канал для передачі прохань про попередній арешт з метою екстрадиції [1, 66]. Роль Інтерполу в питаннях екстрадиції офіційно визнається і Європейською конвенцією 1957 року про видачу правопорушників (пункт 3 статті 16). Відповідно до цієї норми Інтерпол є одним із каналів для передачі прохань про тимчасовий арешт.

Джерелами законодавства про екстрадицію є, крім міжнародного етикету, міжнародне право і національне законодавство. Що стосується міжнародного права, автор вказує на такі документи: двосторонні договори про екстрадицію (деякі з них у цій статті були вказані вище), багатосторонні конвенції про екстрадицію (як Європейська конвенція про видачу правопорушників), міжнародні конвенції, які, не будучи конвенціями з екстрадиції, належать до законодавства з екстрадиції. Що стосується національного законодавства, В.С. Овчинський зазначає, що документи про екстрадицію можуть встановлювати правила здійснення екстрадиції, визначати умови, які необхідно включати в майбутні договори про екстрадицію, тощо [1, 70].

Одна з таких умов встановлена статтею 25 Конституції України, яка забороняє видачу своїх громадян [16]. В інших законах України не визначено правила здійснення екстрадиції. Порядок здійснення екстрадиції регламентується виключно відомчими нормативно-правовими актами. До них належать зазначені Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у запобіганні, роз-

критті та розслідуванні злочинів і Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості. Згідно з першим документом, питання екстрадиції вирішуються в порядку надання правової допомоги і належать до компетенції Генеральної прокуратури України, у зв'язку з чим правоохоронні органи звертаються через відповідних прокурорів, які здійснюють нагляд, у Генеральну прокуратуру України з клопотанням про підготовку звернення до центрального органу юстиції (прокуратури) відповідної країни із запитом про надання правової допомоги. А НЦБ Інтерполу в Україні за дорученням Генеральної прокуратури України НЦБ по каналах Інтерполу надсилає через Національне центральне бюро Інтерполу копії перекладеного на іноземну мову запиту про правову допомогу чи організовує розшук із залученням Національного центрального бюро Інтерполу однієї або кількох країн, де, вірогідно, знаходиться розшукуваний, а також використовує можливості Генерального секретаріату Інтерполу, відповідних Національних центральних бюро Інтерполу для сприяння виконанню запиту. Відповідно до другого документа працівники НЦБ під час затримання розшукуваної особи організовують процедуру екстрадиції в Україну.

Проте ці відомчі нормативно-правові акти не містять навіть визначення екстрадиції.

З Інструкції випливає, що поняття “екстрадиція” і “видача” тотожні (у пункті 4.1.1 слово “видача” міститься в дужках після слова “екстрадиція”).

У зв'язку з цим необхідно зазначити, що основоположні міжнародно-правові документи про екстрадицію були прийняті в повоєнний час і поняття екстрадиції, яке використовується в них, опирається на концепцію видачі злочинців. Проте нині видачею злочинців екстрадиція не обмежується, оскільки процедура екстрадиції може завершитися депортацією [17, 75], видворенням [17, 378] або ж навіть і відмовою у видачі. Практичним результатом вищевказаної процедури є досягнення мети – присутності на судовому процесі особи, яка розшукувалася.

Екстрадиція нині передбачає не тільки видачу злочинців і покарання винних, а й ширші питання, які полягають у правовій до-

помозі та співпраці між державами. Норми інституту екстрадиції, порівняно з інститутом видачі, охоплюють ширше коло питань. Інститут екстрадиції передбачає регулювання міжнародної співпраці та правової допомоги між державами в кримінальних і цивільних справах, а також вжиття заходів із забезпечення необхідних процесуальних і правових гарантій, зміцнення міжнародного правопорядку, додержання прав людини. Зважаючи на це, напевно чи можна вважати коректним ототожнення понять “екстрадиція” і “видача”.

Відсутність в українському законодавстві встановленого порядку видачі правопорушників, законодавча невизначеність правового статусу особи, яка підлягає екстрадиції, на думку А.С. Мацка та В.Д. Сушенка, несуть у собі загрозу визнання екстрадиційної процедури незаконною [11], а тому може бути підставою вбачати в окремих випадках порушення прав людини і громадянина. Це підсилює важливість законодавчого унормування такої процедури.

Крім того, як уже зазначалося, працівники НЦБ Інтерполу в Україні “у межах своєї компетенції здійснюють міжнародний розшук осіб для встановлення їх місцезнаходження”, брак єдиного точного визначення міжнародного розшуку не сприяє усвідомленню ними своєї ролі в цьому процесі. Отже, на нашу думку, у визначенні поняття “міжнародний розшук” мають бути зазначені суб’єкти і об’єкти цього розшуку.

Доцільність викладеного підтверджується обґрунтуванням В.А. Некрасова та С.Є. Житняка, які, провівши аналіз фактичних і правових підстав для проведення розшуку, акцентували увагу на необхідності розмежування їх від правових основ розшуку, розширенні кола осіб як об’єктів розшуку. Так, метою розшуку з використанням можливостей Інтерполу є не тільки подальші їх арешти й екстрадиція, а й встановлення нагляду за їх поведінкою. Крім того, об’єктом окремої категорії розшуку є безвісно зниклі особи [18, 97].

Отже, нагальною є потреба усунення з підзаконних актів держави України поняття міждержавного розшуку, що спростить роботу процедури екстрадиції, суттєво вплинувши на її терміни і позитивно позначившись на співпраці з іноземними колегами.

Список використаних джерел

1. Овчинский В.С. Интерпол (в вопросах и ответах). – М.: Инфра, 2001. – 320 с.
2. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України № 3/1/2/5/2/2 від 9 січ. 1997 р. [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0054-97>
3. Душейко О.Г., Некрасов В.А., Мацюк В.Я., Компанієць Д.О. Міжнародний розшук: теорія і практика: монографія // Державна податкова адміністрація України, Національний університет державної податкової служби України, Міністерство внутрішніх справ України, Луганський державний університет внутрішніх справ. – К.: КНТ, 2006. – 168 с.
4. Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості, затверджене наказом МВС України від 30 квіт. 2004 р. № 458 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 27. – Т. 2.
5. Кондратьєв Ю.Я., Джу́жа О.М., Никифорчук Д.І., Матвійчук В.В. Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання. – К.: КНТ, 2005. – 552 с.
6. Про затвердження Порядку розшуку боржника – фізичної особи: наказ МВС України від 27.08.2008 № 408. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 5.11.2008 № 1078/15769 [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1078-08#Find>
7. Старжинський В.С., Старжинський С.В., Хотенець П.В. Інтерпол. Міжнародна організація кримінальної поліції: навч. посіб. – Х.: Бурун Книга, 2006. – 168 с.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=1001-05>

- Стаття надійшла 09.06.2009.*